

F R E D N I N G S V Æ R D I E R

FRISEGADE 43

GULDBORGSUND KOMMUNE

Besigtigelsesdato:	11.10.2016
Besigtiget af:	Hanne Christensen, Museum Lolland-Falster
Journalnummer:	2010-7.82.07/101-0001
Kommune:	Guldborgsund Kommune
Adresse:	Frisegade 43, 4800 Nykøbing F
Betegnelse:	Frisegade 43
Fredningsår:	1945.
Omfang:	<i>Bindingsværksforhuset (1761) med det gamle pakhuis bagved (1845-46).</i>

— BYGNINGSBESKRIVELSE

De to parallelle pakhuse, bindingsværksforhuset og det gamle pakhuis bagved, ligger på en grund ved den søndre ende af Frisegades østre side. De indgik tidligere i en større købmandsgård, der omfattede hele arealet over til Klosterstræde i øst og ned mod voldgaden i syd.

Bindingsværksforhuset, pakhuset Stranges Magasin

Pakhuset til gaden står i 14 fag bindingsværk og to etager med teglhængt, opskalket heltag med røde vingetagsten og vindskeder, afsluttet med profil. På den nordre gavlspejs er en forgyldt vindfløj, kronet af en lille kugle og et kors med drageudsmykning samt årstallet 1755 og initialerne NJS og AW i gennembrudt værk.

Begge etager har kæmmet bjælkelag, og overetagen er let udkraget. De fremstukne bjælkehoveder nederst har et afrundet profil, der harmonerer med det affasede rulskefte imellem dem. Tømmerkonstruktionen omfatter fyldtømmer i form af løsholter og dokker i både over og undertavl. Tavlene er udmurede med store mursten (ca. 25 x 7 cm i facaden) og har indridsede fuger. Facaden er overalt vandskuret og kalket rød. Soklen er tjæret og består af både kampesten og mur. De to sydligste fag afviger en smule fra de øvrige.

I 1. og 13. fag fra nord er indgang med tofløjede revledøre og granittrappetrin. For vinduesåbningerne er overvejende oprindelige, udvendige revleskodder, flere med små glugger, og selve vinduerne er nyere, tofløjede, sprosseløse termovinduer. Et enkelt enfløjet, småsprosset vindue ses dog i overetagen. Både døre, skodder og vinduer er malet rødbrune.

Til gården fremstår bygningen ligeledes i bindingsværk og med indridsede fuger i tavlene samt rødkalket over stok og sten, men uden etagefremspring. Her ses tilsvarende vinduer og lemme / skodder samt et ældre, torammet sprossevindue med to ruder i hver

ramme i overetagen. I 5. fag fra syd er en tofløjet revledør med overvindue – og en indvendig rudedør; de to trappetrin er fra en stor ituhugget kalkstensgravsten med mønster. I det nordligste fag er en enfløjet revledør med et granittrin foran.

I det indre står den kraftige tømmerkonstruktion synlig i begge etager. Der er som hovedprincip skråbånd ved ydervæggens stolper (kopbånd). Fra stolperne i det langsgående dragerværk ned gennem begge bygningens etager er ligeledes skråbånd op mod drageren (bærebjælken), der understøtter de egentlige, tværgående bjælker. Væggene og lofterne – mellem de synlige bjælker – er berappede / pudsede og kalkede eller ubehandlede. Tømmeret er ligeledes delvis kalket, men står også nogle steder, især i overetagen, ubehandlet. I det nordligste fag er en nyere ligeløbstrappe op til overetagen og derfra lidt forskudt videre til loftsetagerne. I underetagen er bygningen opdelt i flere rum af forskellig størrelse, herunder vaskerum og toiletter, mens overetagen kun er opdelt i to store og åbne rum, adskilt af en tværvæg i bindingsværk mellem 8. og 9. fag fra nord, der også ses i underetagen. Med undtagelse af fyldingsdøren i tværvæggen i overetagen er samtlige døre nye finerdøre, overalt malet rødbrune. I underetagen er en blanding af cementgulve og nyere flise- og trægulve, i overetagen og loftsetagerne er overalt trægulve af nyere brædder.

Tagkonstruktionen er et almindeligt spærtag med to sæt hanebånd, det ene nær kippen. Tømmernummereringen er uregelmæssig i de to sydligste spærfag.

Bygningen benyttes som arbejdsrum for museets medarbejdere, bl.a. arkæologer, der har behov for vaskerum til jordfund.

Pakhuset i gården, Froms Magasin

Det grundmurede, nordsydvendte pakhus i gården, parallelt med pakhuset til gaden, er i 20 relativt smalle bjælkefag og i 12 fag åbninger i den regelmæssige østfacade. Pakhuset er tre etager højt med opskalket heltag med vingetagsten. Bygningen fremtræder med en muret og pudset sokkel og står derover i mur af gule Flensborgsten med spor efter vandskuring og gulkalkning. Øverst på langsiderne er et muret bånd (to skifter) og en profileret hovedgesims, som mod gårdsrummet er brudt i det 5. fag fra syd, hvor der har været hejseværk. Dette fag er tilbagetrukket og forsynet med en revledør i hver af de tre etager. Til samme side er den nordre del af facaden uden åbninger. Hoveddøren i det søndre fag mod gårdsrummet er ligeledes en revledør, placeret i en bred åbning med fladbuget stik og med et trappetrin af den tidligere omtalte ituhuggede kalkstensgravsten med indhugget mønster. I sydgavlens østre side er en smallere døråbning med fladbuget stik, som er ude af brug. Alle døre er malet mørkegrønne. De mindre åbninger i etagerne og begge

gavle er alle med rundbuede stik og en muret slutsten samt støbejernslemme med Hermesfigurer med vinger på hjelm og støvler – enkelte lemme har også glug. I det søndre fag i bagsiden mod øst er en sådan åbning udvidet til en døråbning, og i faget nærmest dette er støbejernslemmen udskiftet med et vindue.

Indvendigt er ydermurene berappet og kalket. Tømmerkonstruktionen fremtræder her med to parallelle, langsgående dragerværker i hver etage, båret af kraftige stolper med skråbånd til drageren og ved hver tredje stolpe tillige med skråbånd til den krydsende bjælke. I de to loftsetager er tømmeret dog i spinklere dimensioner, ligesom skråbåndene her kun støtter dragerne. I underetagens sydøstre hjørne er oplagt et gipsloft, som kunne tyde på, at der tidligere har været udskilt et lille kontor eller lignende på dette sted. Her er dels udgang til baggården og dels er en tidligere jernlem skiftet ud med et vindue. I faget med hejsekvisten er kun få spor efter dets oprindelige udformning, men der er en lem i bræddegulvet, og der er hejseværk med taljer på det nederste loft. I underetagen er cementgulv og i de øvrige etager bræddegulve. I det søndre fag er en relativ stejl oprindelig ligeløbstrappe op gennem alle etager, også loftsetagerne. På etagerne er bræddeafdækning ud mod trappeskakten.

Bygningen benyttes til opmagasinerings.

— BYGNINGSHISTORIE

Bindingsværksforhuset, pakhuset Stranges Magasin

Det store pakhus i bindingsværk mod gaden omtales i brandtaksationen fra 1761 som værende i 12 fag, to etager og nybygget. Det tilhørte da Niels Jensen og blev benyttet som kornpakhus; ind mod gården havde det en lude i den fulde længde. På vindfløjen ses imidlertid som omtalt årstallet 1755, og sandsynligvis er dette det egentlige byggeår, ligesom initialerne NJS må henvise til den omtalte Niels Jensen (muligvis med tilnavnet Strange). 1791 omtales tillige lo og lade i kornpakhuset.

Formentlig ret kort tid efter er bygningen blevet forlænget mod syd med de to yderste, let afvigende fag. Muligvis for arvingen i begyndelsen af 1800-tallet, købmand John Erik Strange. Pakhuset omtales i dag som Stranges Magasin.

Efter flere forskellige ejere, bl.a. en metalstøber, der i 1930'erne lod købmandsgårdens bygninger rundt om pakhusene nedrive og erstatte af det eksisterende boligkompleks, blev pakhusene i 1978 overtaget af Museet Falsters Minder. Pakhuset til gaden havde da her ud til en fyldingsdør i 6. fag fra syd og et stort vindue i 3. fag fra nord. Disse blev erstattet med vinduer med skodder / lemme – som i de øvrige fag

– i forbindelse med den restaurering og nyindretning, der gennemførtes i årene herefter. I dag rummer bygningen arbejdspladser for museets medarbejdere, som siden 2009 har været det fusionerede Museum Lolland-Falster.

Pakhuset i gården, Froms Magasin

Det grundmurede pakhus er opført for den velhavende købmand Carl Josva From omkring 1850. Denne bygning blev ligeledes opført som kornpakhus, hvilket forklarer den meget solide tømmerkonstruktion med toradet dragerværk. Hejsekvisten er fjernet, men ellers står bygningen i vid udstrækning som ved opførelsen. Dog er nogle af skråbåndene på stolperne også fjernet, og et par af de gamle åbninger i bagsidens sydligste fag er som nævnt ændret.

Mellem de to pakhuse opførtes efter sidstnævnte, hvor murpartiet i denne del af gårdfacaden altid har været uden åbninger, ligeledes o. 1850 et korntørringshus, der nu atter er fjernet.

— KILDER

Registrering af bevaringsværdige bygninger og miljøer i Nykøbing F. Udg. af Kulturmindeforeningen i Nykøbing Falster. O. 1980

Fredningslisten

Fredningslistens datering af bygningerne hviler på arkivundersøgelser, udført af Vilhelm Paamejer, frivillig medarbejder ved museet Falsters Minder. Resultaterne blev i 1973 sendt til Det særlige Bygningssyns sekretariat:

Pakhuset til gaden, Stranges Magasin, er herefter dateret til 1761.

Froms Magasin i gården er herefter dateret til 1845-46.

Begge dateringer foreslås justeret lidt som det fremgår nedenfor:

Stranges Magasins: Gadepakhusets opførelse synes i henhold til vindfløjen at kunne præciseres til 1755.

Froms Magasin: I henhold til brandforsikringsprotokollerne opføres det grundmurede kornpakhus i gården først mellem 1847 og 1857. I samme periode opføres også det mellem pakhusene beliggende korntørringshus, der har stødt op til grundens nordre skel.

— MILJØMÆSSIG VÆRDI

Pakhuset til gaden udgør i kraft af sin byggemåde og størrelse en vigtig markør for det gamle købstadsmiljø i Frisegades søndre ende, som tidligere var i udkanten af byen. Ved samspillet med den genrejste Amtsforvalterbolig i bindingsværk på den modsatte side af

gaden (Frisegade 40) forstærkes dette indtryk. Trods pakhusets funktionsændring til opholdsrum med vinduer er helhedspræget sikret gennem bevaringen af de gamle lemme som skodder – der i underetagen er lukket til gaden uden for arbejdstid.

Inde på grunden er den miljømæssige værdi også markant på grund af samspillet med det bagvedliggende, grundmurede pakhuis, der har bibeholdt sin oprindelige funktion som magasin, og som takket være bevaringen af de karakteristiske støbejernslemme i vid udstrækning har sin pakhuis karakter i behold.

Det brolagte gårdsrum mellem de to bygninger medvirker til at styrke den miljømæssige værdi ved at skabe en autentisk ramme.

— KULTURHISTORISK VÆRDI

Den frugtbare Lolland-Falster'ske jord har skabt god grobund for kornproduktion og kornhandel tilbage i tiden. Ældre kornpakhuse ses da også den dag i dag i et større antal på Sydhavsøerne end i det øvrige land.

Disse to pakhuse har altid hørt til samme købmandsgård, men er opført med ca. 100 års mellemrum og har vidt forskellige arkitektoniske udtryk. Ikke desto mindre styrker samspillet imellem dem også den kulturhistoriske værdi.

Bindingsværksforhuset, pakhuiset Stranges Magasin

Den kulturhistoriske værdi knytter sig overordnet til bindingsværkspakhusets kraftige tømmerkonstruktion med remme, stolper, løsholter, dokker og kæmmede bjælker. Bygningens konstruktionsmæssige særtræk er den fremkragede overetage, der hviler på underetagens udkragede bjælkehoveder med det simple profil, der harmonerer med de afrundede rulskifter imellem dem. Der er med den lette udkræning tale om en svag afglans af de typiske, ældre og mere markante facade fremspring fra renæssancen. Pakhusfacadens fremtræden er i denne henseende beslægtet med Czarens Hus fra ca. 1690 på hjørnet af Langgade og Færgestræde i samme købstad, men tømmerets udsmykning er i det ca. 50 år yngre pakhuis yderligere minimeret. De bevarede lemme for pakhusets tidligere åbninger har en afgørende, identitetsgivende værdi. Åbningerne er i dag forsynet vinduer, således at lemmene har ændret funktion til skodder. Når disse lukkes er bygningens karakter af pakhuis intakt. Hertil kommer en meget sjælden kulturhistorisk værdi i et borgerligt byhus, nemlig den fornemme drage-vindfløj med bygherreinitialer. Den fungerer som prikken over i'et på det store, røde tegltag og signalerer, at bygningen havde høj status ved opførelsen. Måske er den dog udtryk for genbrug? En beslægtet

vindfløj ses på byens hovedkirke, Klosterkirken. Også de indridsede fuger i tavlene er udtryk for en ekstraordinær omhu.

I det indre knytter den kulturhistoriske værdi sig først og fremmest til de synlige bjælker med kopbånd og dragerværkets tømmerkonstruktion samt de store, åbne rum i overetagen. Trappeforløbet i det nordligste fag er et andet karakteristisk, indretningsmæssigt træk, der endnu gør sig gældende. I underetagen er tømmerkonstruktionerne også synlige, men ”pakket ind” i lette skillevægge.

Pakhuset i gården, Froms Magasin

I det ydre knytter den kulturhistoriske værdi sig til pakhusets størrelse, form og materialer, herunder de originale støbejernslemme med handelens gud Merkur som symbolske figurer med fin reference til den såkaldte kornsalgperiode i midten af 1800-årene, hvor der bl.a. udskibedes korn til det industrialiserede Englands bybefolkning.

I det indre udgør det toradede dragerværk og de åbne etager de vigtigste kulturhistoriske værdier, suppleret af trappeforløbet i det sydligste fag. Det er dog en svækkelse af den kulturhistoriske værdi, at kvist og hejseværk ikke længere er intakt.

— ARKITEKTONISK VÆRDI

Bindingsværksforhuset, pakhuset Stranges Magasin

Den arkitektoniske værdi knytter sig i det ydre til den anselige og velproportionerede bygning, hvor det ubrudte tag med vindfløjen danner en rolig baggrund for etagerens tømmerrige bindingsværkskonstruktion med remme, stolper, løsholter og dokker, hvis dominerende træk er den udkragede overetage, understøttet af profilerede bjælkehoveder og affasede rulskifter mellem disse. Udkragningen udgør en klar horisontal markering, som dog får et modspil i det homogene bindingsværks vertikalt definerede fagrytme, der yderligere accentueres af dørfag og åbningerne med skodder / lemme i de to etager. Den ensartede, røde farveholdning dæmper spillet mellem facadens forskellige materialer, men sikrer samtidig at alle detaljer kommer til deres ret, også tavlenes indridsede fuger, som er et raffinement, der let kunne forsvinde i en mere livlig og kontrastfuld farvesætning.

Pakhuset har fra opførelsen haft to store rum i begge etager. Denne rumlighed kan i dag kun opleves i overetagen, men bindingsværksskillevæggen her mellem 8. og 9. fra nord, er også intakt i stueetagen. Dragerværket med stolper og skråstivere, der i overetagen står frit i rummene, giver sig også stofligt tydeligt til kende i skillevæggene på langs hernede. Indretningsmæssigt er trappens placering i et yderfag typisk for bygningstypen. Endelig er

bibeholdelsen af kalkning i det indre i tråd med bygningens oprindelige overfladebehandling.

Pakhuset i gården, Froms Magasin

I det ydre knytter den arkitektoniske værdi sig for dette pakhus' vedkommende til den anselige og velproportionerede bygningskrop, i hvis massive murværk de mange små åbninger / lemme taler deres tydelige sprog om pakhuset. De særlige, arkitektoniske træk er den markante hovedgesims og de rundbuede murstik med slutsten over åbningerne, som er udtryk for 1800-tallets historicistiske stilblanding, hvor bl.a. træk fra klassicisme og renaissance indgår i en ny kombination.

I det indre knytter den arkitektoniske værdi sig især til tømmerkonstruktionen med det kraftige, toradede dragerværk, der markerer sig med en overvældende kraft i de åbne etager. Markant er også ligeløbstrappen i det søndre fag, der etage for etage fortøner sig op i loftsrummet. På etagerne er opført bræddeafdækninger ud mod trappeskakten. Store dele af trappe og trapperum er stadig oprindelige. Selve murene, der overalt er berappede og til dels kalkede, bliver smallere opefter. Taget er et spært tag med hanebånd.

— BÆRENDE FREDNINGSVÆRDIER

Bindingsværksforhuset, pakhuset Stranges Magasin

De bærende fredningsværdier knytter sig i det ydre til bygningens anselige størrelse og harmoniske proportioner, det teglhængte heltag med vindfløjen og den intakte bindingsværkskonstruktion med alle detaljer, herunder dokker og løsholter. En særlig værdi udgør den udkragede overetage, hvilende på de let fremragende, profilerede bjælkehoveder, hvorimellem de affasede rulskifter fylder pladsen ud. Også de bevarede lemme / skodder i gadefacaden udgør en væsentlig fredningsværdi, ligesom trappestenen af kalksten og den traditionelle materialeholdning.

I det indre knytter de bærende fredningsværdier sit til den synlige tømmerkonstruktion, herunder dragerværket i begge etager, overetagens to store åbne rum og trappeforløbets placering i et yderfag.

Dertil kommer den traditionelle materialeholdning i gulvene og den traditionelle overfladebehandling.

Pakhuset i gården, Froms Magasin

De bærende fredningsværdier knytter sig i det ydre til bygningens tag og facaderne med hovedgesimsen, de mange støbejernslemme samt indgangspartiet med den fine trappesten. Også det

tilbagetrukne fag er en fredningsværdi i pakhusets ydre og den traditionelle materialeholdning.

I det indre er det den synlige tømmerkonstruktion, den overvejende traditionelle planløsning, cement- og bræddegulvene samt trappeforløbet gennem etagerne ved sydgavlen, der udgør de bærende fredningsværdier.

— ANBEFALINGER

Det grundmurede pakhuis i gården trænger til istandsættelse.